

GALÁNTAI ERZSÉBET

Ludovicus Tubero¹ leírása

Szelim szultán jelleméről és haláláról

(Commentariorum liber X/20.)

Szelim² az orvosok félelme és tapasztalatlansága folytán meghal. Fiának, Szulejmánnak³ jelenléte a törököket kordában tartja. Előadjuk erényeit és hibáit.

Mivel Szelim – ahogyan ilyen esetben történni szokott – a hosszan tartó betegségtől testileg rossz állapotba került, és gerincének annál a csigolyájánál, amelyhez tüdeje legközelebb ér, előbb rosszindulatú kékes hólyag keletkezett, majd a kékes szín feketére változott, és teste napról-napra tovább gennyesedett, rossz szagot árasztva, egyes orvosok – miközben úgy vélték, hogy a fekély gyógyíthatatlan – minden gyógyszert mellőzve betegségének gyógyítását a természet-re bízták. Mások viszont bár úgy vélekedtek, hogy szükség van az orvosi beavatkozásra, féltükben elbizonytalanodva a daganathoz nyúlni nem mertek. Így aztán az erősen fekélyessé vált testet rák támadta meg, amely a belső szervek felé haladva az állandó ópiumfogyasztástól amúgy is csaknem teljesen tönkrement tüdőt elemészte negyven nap alatt végül is elpusztította az uralkodót. Így halt meg életének 47. [sic!], uralkodásának pedig 8. évében Szelim. Egyik őse mögött sem maradt el lelki erő és hadi dicsőség tekintetében. Nagypapját, a Nagynak nevezett

¹ L. Tubero (1459–1527) a dalmát és a magyarországi humanista történetírás kimagasló alakja. „Kommentárok” néven ismert műve (Ludovici Tuberonis Dalmatae Abbatis Commentariorum de rebus suo tempore, nimirum ab anno Christi MCCCCXCmoque ad annum Christi MDXXII in Pannonia et finitimis regionibus gestis libri XI) kb. kétharmad részben magyar vonatkozású. Ezek fordítását l. in: Ludovicus Tubero: Kortörténeti Feljegyzések (Magyarország). Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 4. Szeged 1994. Az itt közölt fordítás – mely adalékokkal szolgálhat a török kor kutatói számára is – a mű X. könyvének 20. fejezetéről készült. (In: SCHWANDTNER, J. G.: *Scriptores rerum Hungaricarum veteres ac genuini I–III*. Vindobonae 1746–1748. II. 356–357.) Miként a mű csaknem egésze, ez a rész is számos sallustiusi, liviusi és ciceroi *reminiscentiát* tartalmaz.

² Szelim (*Selymes*): I. (Rettegett) Szelim (1476–1520). Uralkodott: 1512–1520.

³ Szulejmán (*Salomon*): II. Szulejmán (1496?–1566). Uralkodott: 1520–1566.

Mohamedet⁴ (*Mechmetes*), aki sok területtel növelte a Török Birodalmat, hadi vakmerőségben messze felülmúlta, győzelmeit tekintve csaknem utolérte. Dédapjának, Murádnak⁵ a dicsősége sem volt nagyobb az övénél. Az többször ütközött meg csatában az ellenséggel, ez pedig több tartományt leigázva növelte a Török Birodalmat.

Egyébként Szelimnek még haldokolva is volt gondja utódaira: halála előtt néhány nappal – nehogy halálának híre zűrzavart okozzon az országban – érezve, hogy ereje fogytán van, magához hívatta fiát, Szulejmánt Caria tartományból, amelyet előzőleg a szomszédos területekkel együtt az ő gondjaira bízott. Amikor még atyja halálhírének nyilvánosságra hozatala előtt Szulejmán Konstantinápolyba érkezett, megjelenésével megfélemlítette a törököket. Mégsem mert a királyi palotába lépni anélkül, hogy halotti áldozat ürügyén meg ne nézte volna apja holttestét. Szulejmán elővigyázatos anyja ugyanis – jól ismerve Szelim csodálatos színlelő tehetségét – attól tartott, hogy hamis halálhírral maga ellen fordíthatja fiát. Némelyek pedig úgy vélték, hogy Szelim még a fiát sem szerette atyai szeretettel; e vélekedés pedig nézetem szerint onnan származott, hogy az övéi elleni kegyetlensége miatt nagyon gyűlöletes volt Szelim, és soha senki sem volt, aki nála kevésbé tűrt volna bárkivel közösséget a hatalomban. Uralkodási vágya oly nagy volt, hogy úgy vélekedett: a legnagyobb hatalomban van a legnagyobb és csaknem egyedüli dicsőség, és inkább törekedett a nagy hírnévre, mint a jóra. Hiszen amíg birodalma határainak kiterjesztésére s a kiterjesztett határok megszilárdítására törekedett, nem habozott sem esküszegést, sem embertelen kegyetlenséget elkövetni. Nem félt az általános gyűlölettől sem, inkább azt akarta, hogy féljenek tőle az övéi, mint hogy szeressék. Kegyetlensége és mérhetetlen uralomvágya mellett idegen javak megszerzésére is törekedett; kapzsiságtól ösztönözve rablás vádjával kivégeztette néhány főemberét, hogy vagyonukat megszerezze, mintha nagy gazdagságukat jogtalanul halmozták volna fel.

Más vonatkozásban dicséret illeti őt. Az oszmán uralkodók szokásaival ellentétben nem tűrte, hogy aki színe elé járult, az meghajolva előtte vagy térdre borulva fejezze ki hódolatát. Mértéktartó volt az étkezésben és a borivásban, és igen keveset aludt. Kiválóan tűrte a fáradságokat, a fagyot, a hőséget és az éhezést; öl-

⁴ Mohamed (*Mechmetes*): II. Mohamed (1430–1481). Uralkodott: 1451–1481.

⁵ Murád (*Amurathus*): II. Murád (1403?–1451). Uralkodott: 1421–1451.

tözeke, kiállása alig különbözött az alattvalóétól. A törökök által használt íráshoz igen jól értett, s nem volt híján az ékesszólásnak, ha a dívánban szólni kellett. Igen szívesen hallgatta felolvasóját, amikor az híres emberek, kiváltképp Nagy Sándor⁶ tetteit beszélte el. Olykor anyanyelvén verseket is írt, de nem szerelmes verseket, hanem olyanokat, amik becsvágyáról tanúskodnak. Egyesek azt állítják, hogy a férfiakat jobban szerette, mások vélekedése szerint nem hódolt tiltott vágyaknak; azt mondta ugyanis, hogy az obszcén vagy tiltott élvezetek nem illendők egy uralkodóhoz, és úgy vélte, hogy aki nagy dolgokat visz végbe, annak legjobban a mértéktelen vágyakat kell kerülnie. A „korrup” bírakkal és a tartományok előljáróival szemben, akiket zsarolással vádoltak, és a vád bebizonyosodott, a legszigorúbban járt el: igen nehezen tűrte övéi rút cselekedeteit. Nőtestvérét és unokahúgát is megölette ugyanis, amikor megtudta, hogy erkölcstelenül élnek.

Élete veleszületett becsvágya miatt zord volt, még baráti lakomákon sem vett részt, csak nagyon ritkán. Amikor háború indítását fontolgatta, kérte ugyan barátainak tanácsait, de a döntésnél inkább csak önmagára hagyatkozott. Gyanította ugyanis, hogy főemberei, akik hosszabb ideig az idős Bajazid⁷ alattvalói voltak, inkább békére vágynak, mint háborúra; ezért lehetett hallani tőle gyakran azt, hogy senkije sincs, akitől lényeges dolgokban tanácsot kérhetne. Szükségből arra kényszerült tehát, hogy egyedül döntsön arról, mi használ ügyének. Így nagy jártasságot szerzett abban, hogy mind önmagát, mind ellenségét annyira pontosan megítélje, hogy egyetlen vállalkozását sem bánta meg soha. Ámbár azt is szerencséjének tulajdonítom, hogy még azelőtt meghalt, mielőtt sorsa rosszabbra fordulását tapasztalta volna.

Bizonyára hosszabban időztünk el Szelim jelleménél és műveltségénél, mint azt a történetírás szabályai megengedik. Ezt szándékosan tettük: ennek az uralkodónak a jelleme ugyanis nem kevesebb figyelmet érdemel hadi tetteinél, mivel sokkal dicséretesebb az, ha valakit élete és erényei tesznek érdemessé, mint hadi dicsősége. Egyiket ugyanis ki-ki mint saját lelki javait szerezheti meg magának, a másokra viszont külső segítség, fáradozás és vérontás nélkül nem lehet szert tenni.

⁶ Nagy Sándor (*Alexander Magnus*) (i.c. 356–323): Maccdonia királya.

⁷ Bajazid (*Baiazethes*): II. Bajazid (1446–1512). Uralkodott: 1481–1512.